

Equips funcionals d'expertesa (EFE) per a l'atenció a la violència sexual i el maltractament greu a la població infantil i juvenil en l'àmbit de la salut

Actualització

Barcelona, gener de 2023

Esquema del contingut

1. Antecedents i creació dels equips funcionals d'expertesa (EFE)

- Identificació dels EFE i àmbit territorial
- Perfils professionals i espais bàsics

2. Funcions i metodologia de treball de l'equip funcional d'expertesa

- Funcions dels EFE
- Metodologia de treball: prevenció, derivació i activació del servei, valoració i atenció, tractament i seguiment

3. Annex 1. Algoritme de funcionament dels EFE Annex 2. Dades de contacte dels EFE

1. Antecedents i creació dels equips funcionals d'expertesa (EFE)

Les violències exercides contra els infants i adolescents són un problema que sovint es manté ocult i és difícil de detectar, sobretot en infants molt petits que no ho poden verbalitzar o no són conscients de la gravetat dels fets.

Qualsevol forma de violència exercida és inacceptable en una societat moderna i avançada, però és encara més greu i injustificable quan la víctima és un infant o adolescent, i aquesta violència es produeix en l'àmbit familiar, espai de protecció i seguretat per antonomàsia.

L'àmbit sanitari ha de promoure tant el bon tracte integral als infants i adolescents com la prevenció, la detecció precoç, l'atenció integral i la rehabilitació de qui ha patit maltractament o violència sexual.

Així, la detecció, tractament i seguiment dels infants i adolescents que han patit qualsevol tipus de maltractament requereixen la participació coordinada de diferents nivells i xarxes assistencials (atenció primària, xarxa de salut mental, atenció hospitalària, etc.).

Prevenir, atendre i reparar el dany de les víctimes de maltractament és una tasca que requereix el treball en xarxa de professionals de diferents àmbits i disciplines i implica, necessàriament, una coordinació eficaç. Només d'aquesta manera s'arriba a erradicar la violència contra infants i adolescents i millora l'atenció als que són víctimes de maltractaments.

Els EFE neixen amb l'objectiu de ser un pas més cap aquesta realitat de treball integral i especialitzat entre professionals i institucions, amb una preocupació especial per evitar la victimització secundària dels infants i adolescents.

Així, la proposta inclou establir i consensuar circuits i formes de coordinació i de treball conjunt per evitar les diligències repetides i adequar-se a criteris de mínima intervenció, celeritat i especialització, i així reduir i no prolongar de manera innecessària el sofriment dels infants, adolescents i famílies afectades.

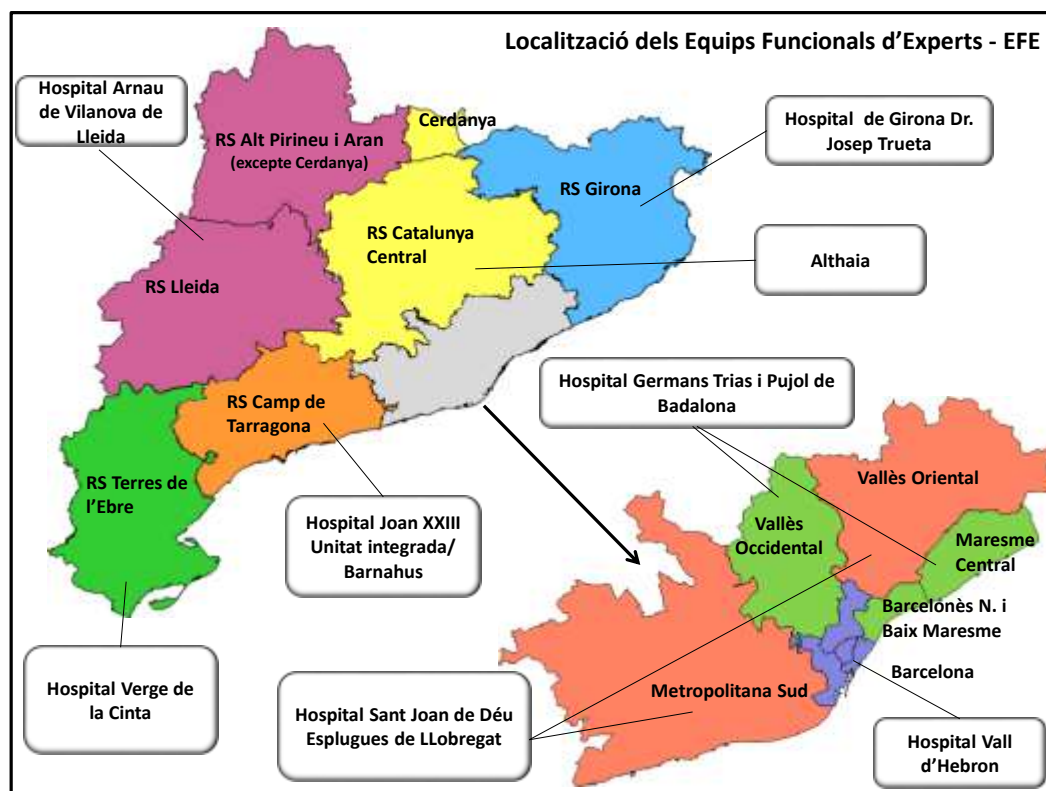
Els EFE constituïts en l'àmbit de la salut participen de les unitats integrades –Barnahus– que es despleguin en el territori i n'adaptin el seu funcionament, a mesura que la Direcció General de l'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA) n'impulsi la seva creació. Per tant, les funcions que s'incorporen a aquest document són provisionals i hauran de canviar segons el desplegament i la creació de les diferents unitats integrades (Barnahus).

- Identificació dels EFE i àmbit territorial

El CatSalut, a través de les seves regions sanitàries, ha identificat els hospitals que tenen una expertesa i una estructura, de personal i d'espais, previs per constituir-se com a EFE.

El servei es presta a tot el territori de Catalunya, a través dels EFE ubicats majoritàriament en centres hospitalaris.

L'àmbit de referència són les regions sanitàries, per tal de poder garantir l'accessibilitat i l'equitat territorial al mateix temps que l'especialització i l'expertesa dels professionals tal com requereix l'atenció a aquests infants i adolescents.

En el cas de les regions sanitàries amb menys densitat de població, el nombre de casos atesos és insuficient per garantir l'expertesa dels professionals i per tant, inicialment, i fins que se n'avaluïn els resultats i l'evolució de la demanda, s'ha previst el següent:

- Regió Sanitària Alt Pirineu i Aran: pel que fa a les comarques del Pallars Jussà, el Pallars Sobirà, l'Alta Ribagorça, l'Alt Urgell i l'Aran, s'ha resolt que l'atenció es presta des de l'EFE de l'Hospital Universitari Arnau de Vilanova-Lleida, ajustant la dedicació dels diferents perfils professionals. Quant a la Cerdanya, l'EFE de referència és Althaia-Manresa.

- Regió Sanitària Terres de l'Ebre: s'ha resolt incloure en la formació d'experts professionals de l'àmbit de l'atenció primària de salut i de la xarxa de salut mental infantil i juvenil, perquè puguin donar resposta a la demanda existent.
- D'altra banda, el Vallès Oriental té com a referent l'EFE de l'Àrea Metropolitana Sud.
- Perfils professionals i espais bàsics

L'EFE haurà de comptar com a mínim amb els **perfils professionals** següents:

- Psicologia clínica
- Pediatria
- Treball social sanitari
- Infermeria, ginecologia i psiquiatria: disponibles per als casos en què sigui necessari
- Suport administratiu, disponible per a citacions, programació, atenció telefònica i d'altres tasques relacionades.

Caldrà que l'EFE disposi dels **espais mínims necessaris** per poder atendre els infants, adolescents i les seves famílies amb condicions de privacitat adients, així com per dur a terme activitats de coordinació i treball d'equip.

D'altra banda, es preveu:

- Optimitzar la notificació al Registre unificat del maltractament infantil (RUMI) i fer-ne el seguiment de la utilització correcta.
- Recollir l'activitat assistencial dels EFE a partir de la notificació al conjunt mínim bàsic de dades d'atenció especialitzada ambulatoria (CMBD-AEA). Mentre aquestes notificacions no siguin òptimes, els EFE hauran d'emplenar una memòria anual d'acord amb el model que s'adjunta en aquest document.

2. Funcions i metodologia de treball de l'equip funcional d'expertesa

- Funcions dels EFE

Les funcions dels EFE són valorar, atendre, tractar i fer el seguiment dels infants i adolescents fins als 18 anys (16 anys en el cas de l'EFE de Barcelona ciutat) que han estat víctimes de violència sexual i/o maltractament greu després d'haver-se resolt l'assistència urgent. Sempre amb les corresponents notificacions i coordinacions amb la DGAIA com a servei encarregat de garantir la protecció dels infants i adolescents, i si s'escau, de proposar les mesures de protecció adients.

A més, els professionals d'aquests equips d'expertesa col·laboren en la prevenció i la detecció de les situacions de risc, treballant conjuntament amb els professionals de salut del territori i en coordinació amb els professionals d'altres àmbits (Departament de Drets Socials, d'Educació, de Justícia, d'Interior, etc.) que són agents imprescindibles per detectar, prevenir, atendre i fer el seguiment de possibles situacions de violència sexual i/o maltractament greu.

- Metodologia de treball

La prevenció de les violències a infants i adolescents s'ha de fer en el seu entorn més immediat, i afavorir la sensibilització de les famílies i els professionals que els atenen quotidianament en les escoles, els serveis socials, els centres d'atenció primària, els centres de lleure, les entitats esportives i els cossos de seguretat, entre d'altres.

L'EFE ha de tenir un rol proactiu i ser un referent de coneixement per al disseny d'actuacions preventives, així com per a l'assessorament a professionals. Les funcions principals, pel que fa a la prevenció, són:

- Col·laborar en la revisió i el disseny dels protocols amb altres agents implicats: serveis socials bàsics de zona, DGAIA, equips d'atenció a la infància i l'adolescència (EAIA), Departament d'Interior, Departament de Justícia, etc.
- Aportar coneixement per al disseny de programes preventius.
- Assessorar en l'elaboració de continguts de formació i impartir formació a altres serveis o professionals intervinents.
- Liderar o participar en l'elaboració dels continguts per a campanyes d'informació i sensibilització.

Pel que fa a la **derivació i activació del servei**, cada EFE ha de concretar i donar a conèixer entre els serveis del seu àmbit d'influència un mecanisme de comunicació corporatiu entre professionals àgil i segur per facilitar l'accés a l'EFE durant tot l'horari d'atenció previst.

L'horari d'atenció és de matí i tarda, de dilluns a divendres. Cada EFE concreta l'horari exacte, que pot ser lleugerament diferent en cada cas segons les necessitats detectades en cada territori. El servei no està actiu durant els caps de setmana ni els dies festius.

El servei s'activa des del moment que arriba la notificació d'un infant o adolescent amb sospita o certa que ha estat víctima de violència sexual i/o de maltractament greu, que no requereixi d'atenció al servei d'urgències (durant l'horari d'atenció dels EFE aquests poden col·laborar també en l'atenció a casos urgents, si hi són requerits).

Aquestes situacions es poden detectar a partir de la revelació a l'equip docent de l'escola, la detecció en un centre sanitari, a través d'un familiar o perquè les víctimes contacten directament amb el servei. També en poden ser derivadors els serveis d'urgències hospitalàries, per una denúncia als Mossos d'Esquadra, des del jutjat de guàrdia o la DGAIA.

Si després d'aquesta activació es detecta que aquest maltractament greu o violència sexual s'ha produït en l'entorn familiar i que els pares o tutors podrien ser-ne els responsables o no ser suficientment protectors, s'ha de posar de manera immediata en coneixement de la DGAIA, per tal que valori si hi ha una situació de desemparament o no.

Si el maltractament greu o violència sexual s'ha produït **fora de l'entorn familiar i es valora que els progenitors o tutors són protectors**, l'EFE continua amb la seva intervenció i n'informa la DGAIA un cop conclòs l'estudi.

A banda de les actuacions en matèria de comunicació que efectuïn els EFE, cal tenir en compte que, l'article 16 de la Llei orgànica 8/2021, de 4 de juny, de protecció integral a la infància i l'adolescència enfront la violència (LOPVI), fa menció i regula **el deure de comunicació qualificat**, que fa referència a totes aquelles persones que per raó del seu càrrec, professió o activitat tinguin encomanades tasques d'assistència, cura, ensenyament o protecció de nens, nenes o adolescents (NNA), que, en el seu exercici, hagin tingut coneixement d'una situació de violència exercida sobre aquests NNA.

Així, quan alguna d'aquestes persones tingui coneixement o indicis d'una possible situació de violència exercida sobre una persona menor d'edat, haurà de fer immediatament les comunicacions oportunes, d'acord amb el que es descriu a la Llei esmentada i en el Protocol marc d'actuacions contra el maltractament a infants i adolescents de Catalunya.

D'altra banda en l'article 15 de la LOVIPI, es descriu l'obligació legal de qualsevol persona de denunciar i/o comunicar tot cas de violència exercida sobre NNA.

Pel que fa a l'àmbit de Salut, aquest aspecte es desenvolupa i concreta també en el Protocol d'actuació davant de maltractaments en la infància i l'adolescència en l'àmbit de la Salut (en revisió). Hi inclou l'annex 16 (model de comunicat judicial) i l'annex 17 (fitxa de notificació de situació de risc o desemparament infantil des dels serveis de salut) com a models de notificació.

https://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematicas/07infanciaiadolescencia/DEST_columna_dreta/documents/Protocol-Marc-Maltractament-IA.pdf

Els casos de violència sexual exercida en menys de set dies des del moment en què s'atén, aquesta atenció, correspon als serveis d'urgències hospitalaris, així com els casos de maltractament greu en els quals es posa en perill la integritat de l'infant o adolescent, i que per tant requereixin hospitalització i/o proves complementàries, segons estableix el Protocol d'actuació davant de maltractaments en la infància i l'adolescència en l'àmbit de la Salut. Posteriorment, en cas necessari es derivaran a l'EFE. Així, després de rebre'n la derivació o la sol·licitud per qualsevol dels canals esmentats, l'EFE en programa un primer contacte, que no ha de ser més tard de les 72 hores hàbils.

https://salutpublica.gencat.cat/web/.content/minisite/aspcat/promocio_salut/infancia-adolescencia/05maltractament-infantojuvenil/protocol-actuacio-maltractaments-infancia.pdf

Es competència de la Direcció General d'Atenció a la Infància la valoració de l'acció protectora amb l'infant i/o l'adolescent objecte de la intervenció.

Es competència de l'EFE la valoració de si la situació viscuda per l'infant o adolescent podria ser compatible amb un maltractament greu o violència sexual, considerant que quan estiguin creades les unitats integrades (Barnahus) aquesta valoració correspondrà al conjunt de professionals que integren la unitat.

És competència de l'àmbit judicial les accions legals que es consideren adients per a la determinació de la persona causant d'aquest maltractament.

En el cas dels professionals de la salut, se segueixen els criteris següents:

- En els casos de possible violència sexual en menys de set dies, és indispensable el reconeixement a urgències per a la comunicació al jutjat de guàrdia, que ha de valorar la presència del metge o metgessa forense.

- Qualsevol situació que s'estimi compatible amb un diagnòstic de maltractament o abús sexual, haurà de ser informada a la Policia de la Generalitat-Mossos d'Esquadra (PG-ME), Fiscalia de Menors, DGAIA i, si escau, jutjat de guàrdia.

➤ *Maltractament familiar:*

Lleu o moderat: Caldria una comunicació a la DGAIA per tal de valorar la possible desprotecció.

- Treball conjunt entre treball social del servei de salut i/o els serveis socials bàsics (SSB), a qui es farà una comunicació per escrit.
- Els SSB estudien i valoren si cal derivar-lo als serveis socials especialitzats dels equips d'atenció a la infància i l'adolescència (EAIA) per un possible desemparament.
- Si hi ha lesions, s'ha de comunicar a la PG-ME, Fiscalia de Menors i/o jutjat de guàrdia.

Greu: Calen accions protectores immediatament, comunicació a la DGAIA de manera urgent.

- Comunicació telefònica i per escrit a la DGAIA (servei territorial o unitat de detecció i prevenció del maltractament infantil –UDEPMI-/Telèfon infància respon 116 111).
- Comunicació a la PG-ME, Fiscalia de Menors i/o jutjat de guàrdia.

➤ *Maltractament fora de la família:*

- Comunicació al jutjat de guàrdia o a la PG-ME.
- Si se sospita que l'infant o adolescent es troba en situació de risc, cal establir una coordinació amb els SSB.
- Si se sospita que hi ha una situació de desprotecció, cal comunicar-ho a la DGAIA (servei territorial o UDEPMI/Telèfon infància respon), per tal que s'activin, si escau, algun dels equips especialitzats: EAIA o equip de valoració de maltractaments infantils (EVAMI).

Per valorar si hi ha una situació de risc greu o de desemparament o no, és competència dels equips tècnics de la DGAIA (EVAMI, EAIA, ETCA). L'EFE haurà de fer una primera valoració de la capacitat protectora i/o empatia de la família davant la situació viscuda per l'infant o adolescent, i si aquests són capaços de posar els mitjans necessaris per evitar que es pugui donar una nova situació de maltractament.

Un cop feta la derivació s'inicia el procés de **valoració i atenció**. El servei ofereix una resposta multidisciplinària o interdisciplinària i, si escau, interinstitucional a tots els infants i adolescents víctimes de violència sexual i/o maltractament greu que siguin atesos en aquest servei.

La persona de referència o gestora del cas durant tot el procés és el treballador o treballadora social de l'EFE. Un cop fet el desplegament de la unitat integrada (Barnahus), l'equip referent en violència sexual és l'equip psicosocial d'aquesta unitat, que es qui s'encarregarà de fer-ne l'atenció i valoració.

Aquest procés de valoració i atenció inclou:

- a) Reunió inicial de l'EFE: acollida, entrevista i notificacions
- b) Coordinació EFE – DGAIA- equip d'assessorament tècnic penal (EATP)
- c) Estudi del cas

a) Reunió de coordinació de l'EFE, en un primer contacte de valoració o de cribatge de l'EFE, per seguidament dur a terme les accions següents:

- Acollida a la família: recull de dades, anamnesi i explicació dels passos que cal seguir, tant a la família com a l'infant o adolescent.

En el cas de parelles en què un dels membres és el presumpte agressor o quan estan en una situació de separació conflictiva (judicialitzada o no), cal valorar la conveniència d'entrevistar-los per separat.

No s'han de fer visites conjuntes quan hi hagi una ordre d'allunyament per a un dels progenitors o una sentència condemnatòria per violència de gènere.

Tampoc és convenient que durant la visita de valoració de les interaccions de criança, el vincle i les relacions familiars que hi ha entre les parelles esmentades, el progenitor o progenitora hagi d'explicar els fets en presència de l'infant o adolescent per evitar la victimització secundària de l'infant o l'adolescent i el risc de contaminació del seu relat.

- Entrevista exploratòria a l'infant: quan no hi ha cap evidència física, l'única via d'entrada a l'exploració és el testimoni proporcionat per la víctima. Per tant, és imperatiu ajudar l'infant o adolescent a proporcionar un relat suficient durant l'entrevista, de manera que doni la informació necessària, i es minimitzi la probabilitat de revictimització de l'infant durant l'exploració.

L'EFE ha de dur a terme l'entrevista exploratòria, utilitzant tècniques d'entrevista i metodologies no suggestives, no contaminants i sense interferir en el relat dels infants. L'entrevista forense no és en cap cas competència de l'EFE, sinó que correspon a l'equip d'assessorament tècnic penal del Departament de Justícia, a instàncies del jutjat de guàrdia.

- Les funcions de protecció són sempre competència de la DGAIA; per tant, si no s'ha fet abans des d'un altre servei o dispositiu, l'EFE ha de procedir a fer les corresponents notificacions a la DGAIA, Fiscalia de Menors, jutjat de guàrdia i, si escau, a la PG-ME, d'acord amb el Protocol marc d'actuacions contra el maltractament a infants i adolescents de Catalunya.

L'EFE ha de notificar al jutjat de guàrdia i al cos de Policia de la Generalitat-Mossos d'Esquadra, de forma urgent, en cas de sospita de maltractament fora de la família i també dels casos familiars que requereixin valoració prioritària amb intervenció de la UDEPMI. En la resta de casos, s'ha de comunicar al Departament de Justícia un cop finalitzat el procés diagnòstic.

En el cas dels infants o adolescents que inicialment ja han estat atesos i se n'ha estudiat el cas en algun altre recurs (servei d'atenció comunitària, DGAIA i/o equip d'assessorament tècnic penal (EATP) del Departament de Justícia, a petició del jutjat de guàrdia), quan són derivats a l'EFE, se n'ha d'iniciar el procés de cribratge, evitant la victimització secundària

b) Treball coordinat amb la persona de referència de la DGAIA i/o amb l'equip d'assessorament tècnic penal (EATP).

En el cas de la DGAIA, cada EFE té un referent amb qui s'estableix de comú acord la periodicitat de les reunions de seguiment dels casos actius. Aquest referent és qui s'encarrega de conèixer a escala global la intervenció de l'EFE en els casos que siguin competència de la DGAIA i regular les coordinacions amb els diferents equips tècnics i recursos de protecció, en el cas de ser necessari.

En el cas de l'EATP, es fa la coordinació tècnica de cada cas amb l'objectiu d'establir les prioritats d'intervenció. Sempre caldrà assegurar una atenció terapèutica adient a l'infant o adolescent tenint en compte d'evitar la contaminació del relat i la victimització secundària.

Cal remarcar que, quan hi ha una denúncia, el jutjat pot determinar l'actuació de l'EATP per dur a terme l'entrevista forense a la víctima (prova preconstituïda). En aquests casos, l'EFE no ha de fer l'entrevista exploratòria amb l'infant o l'adolescent fins a la intervenció de l'EATP, només es fan visites amb l'infant o l'adolescent si hi ha simptomatologia que requereixi intervenció. Quan no hi ha simptomatologia, només es fa un acompanyament a la família. Un cop l'EATP n'ha acabat l'estudi, es valora la necessitat d'intervenció de l'EFE.

c) Estudi del cas

Seguidament l'EFE procedeix a fer l'estudi del cas: valoració mèdica, psicològica i social. Aquest procés inclou una valoració del risc de lesions, valoració de possibles infeccions, suport del servei de ginecologia en cas d'embaràs, indicació d'anticoncepció de suport, exploració física en casos necessaris, valoració de la necessitat de proves complementàries, tractament mèdic, estudi i valoració sociofamiliar, valoració de l'estat

emocional, avaluació de la presència de simptomatologia clínica o de psicopatologia, proposta de realització de tractament psicològic, si escau, etc.

En el cas de sospita de maltractament físic greu, que hagin comportat lesions físiques, s'haurà d'activar la realització dels diagnòstics necessaris per poder determinar si les lesions produïdes a l'infant o l'adolescent poden ser degudes o no a un maltractament o una causa endògena o malaltia, i intentar determinar, si escau, el possible mecanisme de producció de la lesió.

Amb els resultats de la valoració mèdica, psicològica i social, l'EFE el registra al Registre unificat de maltractament infantil (RUMI) i elabora l'informe clínic per a la família o per a la DGAIA, en el cas d'infants tutelats o amb expedient de protecció obert. En el cas de desemparament, la DAGIA ja haurà adoptat les mesures de protecció necessàries.

La família ha d'estar informada durant tot el procés de les actuacions i mesures que cal seguir.

Els EFE també tenen encomanades les funcions de **tractament i seguiment**. En els casos en què no hi hagi evidència de violència sexual i/o maltractament greu i que no es requereixi tractament específic del trauma, es fa el treball d'empoderament, psicoeducació i/o educació afectivosexual que sigui necessari amb l'NNA i l'acompanyament familiar adient.

Un cop acabat el procés, es dona l'alta, en coordinació amb els recursos comunitaris de la zona de residència de l'infant o adolescent i el retorn de la informació al derivador.

En els casos que es detectin seqüeles o psicopatologia associada, s'ha de fer la intervenció terapèutica que estigui indicada en cada cas. Aquesta intervenció es fa sempre de forma coordinada amb la intervenció social i socioeducativa.

En els casos que estigui indicat, s'ha d'oferir el tractament psicològic del trauma de forma personalitzada i d'acord amb les tècniques d'evidència científica més adients.

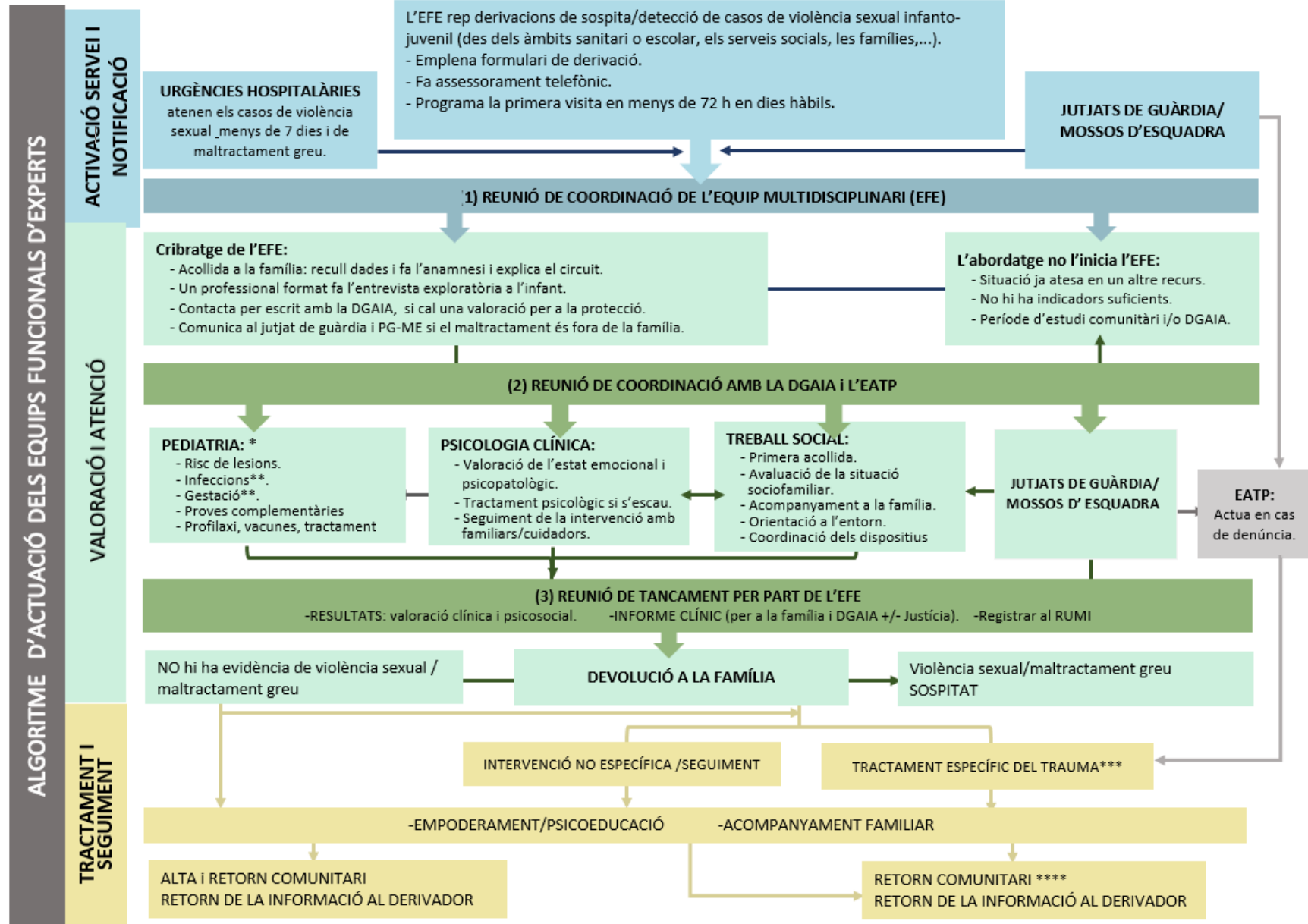
Si es detecta simptomatologia greu que requereixi tractament farmacològic coadjuvant, l'EFE s'ha de coordinar amb el servei de psiquiatria.

Una vegada es consideri que el tractament pot continuar en l'àmbit comunitari i de proximitat dels NNA, s'ha de derivar al Centre de Salut Mental Infantojuvenil (CSMIJ) corresponent. El procés de traspàs i vinculació al CSMIJ s'ha de fer de forma coordinada i amb un seguiment adient per part de l'EFE en els casos en què es consideri necessari.

També s'han de facilitar les mesures per garantir la coordinació i derivació necessàries dels casos de parelles en situació de conflicte parental a serveis terapèutics adients per treballar la dinàmica familiar de manera integral.

Quan hi ha prevista la intervenció de l'EATP i mentre aquesta no es faci efectiva, cal garantir que l'infant o l'adolescent rebi una atenció sanitària i terapèutica adient, però garantint en tot moment la no contaminació del relat i evitant la victimització secundària.

Annex 1. Algoritme de funcionament dels EFE

Annex 2. Dades de contacte dels EFE

EQUIPS FUNCIONALS D'EXPERTS EN MALTRACTAMENT GREU I VIOLÈNCIA SEXUAL EN LA INFÀNCIA I L'ADOLESCÈNCIA A CATALUNYA

Regió Sanitària Metropolitana Sud:

Hospitalbarcelona.estim@sjd.es

Telèfon 93 253 21 13

Regió Sanitària Metropolitana Nord:

Efevi.germanstrias@gencat.cat

Mòbil 667 378 428 i telèfon 93 497 83 09

Regió Sanitària Barcelona Ciutat:

Equipemma@vallhebron.cat

Mòbil 667 300 655

Regió Sanitària Lleida i RS Alt Pirineu i Aran:

Efelleidapirineu.lleida.ics@gencat.cat

Mòbil 634 861 732

Efepirineuaran@gencat.cat

Regió Sanitària Catalunya Central:

Efecatalunyacentral@althaia.cat

Telèfon 93 874 21 12, ext. 3742

Regió Sanitària Girona:

Pediatria.girona.ics@gencat.cat

Telèfon 972 210 708

Regió Sanitària Camp de Tarragona:

Unitatintegrada.tarragona@gencat.cat

Mòbil 667 208 377

Telèfon 977 556 105, ext. 147

Regió Sanitària Terres de l'Ebre:

Efe.ebre.ics@gencat.cat

Mòbil 634 27 66 96